

SZILÁGYI MÁRTON

Félszeg búcsú Kovács Sándor Ivántól

Kovács Sándor Iván kétszer halt meg.

Az az ember, akit én ismertem, 2007-ben örökre eltűnt.

Egy olyan szörnyű betegség vágta el korábbi életétől, amely meg nem ölte ugyan, de mindent elvett tőle, ami fontos volt az ő számára. KSI (mindenki így hívta) hatalmas szövegmemóriájáról is híres volt, akár tanárként, akár irodalomtörténészként gondolunk rá: s ez egyáltalán nem csak a régi magyar irodalomra terjedt ki, hiszen őt mindig izgatta a költői képek, toposzok nyelvi kifejezőeszközök hosszú távú utóélete, a különböző korszakok különböző írói közötti vándorlása.

Márpedig ami megrendült és eltűnt, az éppen az emlékezete volt.

Ami ezután történt vele, arról mit sem tudok. Nem is tudhatok. A családja jótkonyan megóvott mindenkit attól, hogy szembesüljön a demencia pusztító erejével.

*

2007-ben lett hetven éves egykori tanszékvezetőm és mentorom, Bíró Ferenc, aki KSI-nek évfolyamtársa és kollégiumi szobatársa volt – harmadmagammal neki szerkesztettünk emlékkönyvet. Természetesen KSI-t is felkértem a közreműködésre, s ő fontosnak is tartotta, hogy szerepeljen a könyvben. Küldött nekem egy kéziratot.

Ez volt az első megdöbbenés.

Egy gépiratot kaptam, nem is első példányt, hanem indigós másodlatot, amely jól láthatóan egy hosszabb kéziratból kiemelt s átszámozott szöveg volt. Az elején ceruzával át volt húzva egy, az előző oldalról áthúzódó bekezdés, a végén ugyanígy, s a lap tetejére – KSI ismerős, lendületes írásával – oda volt kanyarítva egy új cím.

Nyilvánvaló volt, hogy az emlékkönyv számára KSI nem írt új szöveget, hanem egy olyat adott, amelyet már máshol publikált, csak a kiemelés és a címadás révén tett úgy, mintha kiadatlan szöveg lenne.

Ez nem vallott rá.

Egy pillanatig el is gondolkoztam azon, hogy visszaadjam-e neki, hiszen ez a másodközlés amúgy nem nagyon fért volna bele a tervezett tisztelgő tanulmánykötetbe. Aztán vállat vontam, és elfogadtam. Meg is jelent.

S amikor a kötetet átadtuk, KSI személyesen is eljött, könnyed volt és jókedvű, s úgy beszélgetett az ünnepelttel, Bíró Ferencsel, ahogy régi barátok szoktak.

Én akkor még csak sejtettem, hogy valami nincs rendben.

S ahogy most újraolvastam ezt a tanulmányt, amelynek egyébként soha nem akartam megkeresni az eredeti helyét, s most sem tudom, honnan is szedte ki és

applikálta KSI, külön torokszorító, hogy a szöveg Zrínyi *Peroratio*járól szól. Azaz az elvégzett munkáról és a méltó halálról. Utolsó szavai pedig ezek voltak, Petőfi *Tündérialom* című versének idézeteként:

Oh, lassan szállj és hosszan énekelj,
Haldokló hattyúm, szép emlékezet.¹

Szerintem ez lehetett KSI utolsónak leadott publikációja.

Nem tudok szabadulni attól a gondolattól, hogy ezt ő is sejtette, s a témaválasztás éppúgy, mint a szöveg befejezése szimbolikus.

Utána nem sokkal hallottam, hogy KSI hetvenévesen nemcsak nyugdíjba vonul, hanem elhárítja azt is, hogy professor emeritus legyen. Sőt, témavezetői és tudományszervezői munkáját is abbahagyja. S ez utóbbit úgy, hogy tiszta helyzetet teremtsen: mindenkit, aki valamilyen formában rá volt bízva, átadott másoknak, megkérve a kollégáit, hogy vigyék tovább az adott szakdolgozat, doktori téma irányítását. Tudom, mert én is kaptam tőle tanítványokat.

Ezért a gondosságért és előrelátásért külön becsültem, bár még mindig nem tudtam pontosan, mi is történt vele.

Csak valamivel később értettem meg, amikor már híre jött a betegségének: ezek már a búcsúzás gesztusai voltak.

Még annak a KSI-nek a gesztusai, akit én is ismertem, s aki ekkor kezdett el végleg eltűnni.

Akit 2020-ban eltemettünk, az csak látszólag volt azonos azzal a nagyhatású és kikerülhetetlen egyéniséggel, akit Kovács Sándor Ivánnak hívtak.

Az már egy másik, rejtélyes személy volt, aki túlélte egykori önmagát: ezt számomra fájdalmasan jelezte, hogy a halálhírt folyamatosan az a téves adat terhelte (s ez még a hivatalos gyászjelentésre is rákerült), hogy KSI a Magyar Tudományos Akadémia tagjaként halt meg. Pedig nem volt akadémikus. Lehetett volna, de nem lett. Ám amikor valóban, immár testben is elhunyt, nem volt körülötte senki, aki ezt számon tartotta volna.

Engem mindenesetre megrázott, hogy mennyire magányos lesz az ember a halálában.

Különösen, ha valaki kétszer hal meg.

*

Az *Irodalomismeret*et ő alapította. S nemcsak formálisan volt ez az ő lapja, de jellegében is az ő akkori ízlését követte. Magára szabta az egész folyóiratot. Híven igazodott

1 Kovács Sándor Iván, „*Vigan burittatom hazám hamujával*” = *Kolligátum: Tanulmányok a hetvenéves Bíró Ferenc tiszteletére*, szerk. DEVESCOVI Balázs, SZILÁGYI Márton, VADERNA Gábor, Bp., Ráció, 2007, 244–248. Az idézet: 248.

ahhoz a művelődési koncepcióhoz, amelyet ő a Magyar Irodalomtörténeti Társaság elnökeként is a megcélzott közönségről, a középiskolai tanárokról gondolt. Leginkább arról, milyennek kellene lenniük. Ez alapvetően tudománynépszerűsítő (és nem tudományművelő) törekvés volt.

Az a közösség, amelyet Kovács Sándor Iván nem egyszerűen a folyóiratával szolgált, hanem szinte szuggerálta a létét, mondhatni, szinte ő teremtetten meg, mára szétporlott.

Formailag megvan, de tartalmában már nem ugyanaz.

A Társaság megyei tagozatai, amelyre KSI olyan büszke volt, már régen nem elevenek. Vagy ha mégis, már nem úgy, mint KSI idejében voltak. Ami annak idején a jövő ígéretének tűnt, csupán egy korszakra (a 80-as, 90-es évekre) jellemző jelenségnek bizonyult. Láttam közeli, hogyan működtette ezt annak idején KSI, hiszen engem ő szemelt ki arra, hogy a Társaság főtíkárhelyettese legyek (nem nagyon akartam én ezt, de neki nemigen lehetett nemet mondani): tudom, hogy ez az ő világa volt, ahol rajongóival és csodálóival, a Társaság tagjaival (elsősorban vidéki magyar-tanárokkal) közvetlenül találkozhatott a rendszeresen megszervezett vándorgyűlésen, ahová mindig népszerű előadókat kellett találnunk, akiknek soha nem szakmai újdonságokról kellett beszélniük, hanem bevett szakmai álláspontokat újszerűen ismertetniük. A lapot is ennek szolgálatába állította, interjúkkal, újraközlésekkel, humoros rovatokkal, s néhány új eredményt is tartalmazó tanulmánnyal. Ha nem vidéki magyartanár volt az ember, nemigen talált benne olvasnivalót.

Azok az évek elmúltak, az a közeg megszűnt.

A mából visszatekintve úgy látom, nem ez volt KSI legmaradandóbb és legértékesebb tevékenységi formája: sem a Magyar Irodalomtörténeti Társaság vezetésébe beölt munká, sem a Társaságnak szánt folyóirat.

De egy bizonyos időszakban fönntartotta az irodalom fontosságának hitét (illúzióját?), s ezt talán másoknak is sugározni tudta.

Akárhogy is: a Társaság fönntmaradt, s lap is megvan.

A kérdés az, mi meg tudjuk-e őrizni, s át tudjuk-e adni majd másoknak.

Biztosan másként kell csinálnunk, mint ahogyan KSI tette.

*

Ami viszont örök példa, s amihez érdemes újra és újra visszatérni: az KSI oktatói munkája és irodalomtörténeti művei.

Mert ezek azért megmaradnak: az is, hogy nagyhatású pedagógusként sok hallgatónak fontossá tudta tenni a régi magyar irodalmat (s tanítványai közül többen

valóban kitűnő irodalomtörténészek lettek), s hát ott vannak a tanulmányok, a szövegkiadások, a monográfiák.

Mivel az ő utolsó évei az emlékektől való teljes megfosztásban teltek, legalább mi ne felejtsük el őt.

Van mire emlékeznünk.

Az alant következő két írás ezt mutatja. Az egyik egy irodalomtörténész kollégája játékos ötletnek szánt alkalmi verse, amely a vidám KSI-t idézi fel, a másik pedig az egyik tanítvány, az annak idején tőle vezetett tanszék jelenlegi tanszékvezetőjének nekrológja, amely részletesen áttekinti a tudósi pálya legfontosabb állomásait.

Ez a három írás így, együtt talán valamit kirajzol a csak sok vonásból összerakható portréból.

Az *Irodalomismeret* jelenlegi főszerkesztőjeként megrendülten búcsúszom az egykori alapítótól, tanáromtól és kollégámtól.